

De Geschiedenis van Westzaan opnieuw beschreven

Deel 5

door **WILLEM TIP**

Verarming

Het laatste kwart van de vijftiende eeuw verloopt voor Westzaanden steeds minder gunstig. De twisten en oorlogen van het Bourgondische Huis duren voort. De belastingen blijven hoog. Tegelijkertijd slinken de inkomstenbronnen. Ook die van de Westzaanse koophandel en binnenscheepvaart. De onrust in het binnenland heeft daar steeds meer schuld aan. Aan het eind van de eeuw is er in Westzaanden en Krommenie nog maar 1 rijnschip over.

De zeevisserij lijdt eveneens schade. Vissersboten worden geregeld in beslag genomen voor oorlogshandelingen en gaan verloren. De vissersdorpen langs de kust zijn het doel van overvallen en plunderingen. Het Noorderkwartier verarmt.

Rond 1490 kampen de boeren bovendien met veeziektes en schaarste aan voedsel, veroorzaakt door een reeks van 'natte jaren'. In gewone jaren staan de landerijen 's winters onder water. De spuisluizen zijn dan niet in staat alle regen tijdig af te voeren. In de jaren negentig zijn de weilanden ook een groot deel van het groeiseizoen onbruikbaar. Alleen al in Assendelft meldt men in 1494 het verlies van tweehonderd koeien. De overvloedige regen bederft daarnaast de oogsten. In de jaren na 1480 stijgen de graanprijzen tot het twee- en drievoudige.

In heel het Noorderkwartier, Noord – Holland boven het IJ loopt nu de bevolking snel terug. De bewoners trekken naar andere gewesten waar zij betere omstandigheden verwachten. Met uitzondering van de Zaanstreek daalt het aantal huizen met tien procent.

Het Kaas- en Broodoproer

De onrust onder de bevolking uit zich ten slotte in het Kaas- en Broodoproer van 1491. Onder vaandels waarop aan de voet van een heiligenbeeld een gestebrood en een kaas staan afgebeeld trekt een grote groep ontevredenen naar Haarlem. Inwoners van het Kennemerland, de Zaanstreek, Alkmaar en West – Friesland hebben zich verenigd.

In Haarlem is men eveneens ontevreden. De stadspoorten worden van binnen uit geopend. Zegevierend trekt men de stad in en richt er allerlei vernielingen aan. Schout en burgemeesters worden omgebracht.

Hierop begeeft men zich vol overmoed, vergezeld van verschillende Haarlemmers en onder de buitgemaakte 'Banier van Haarlem haerlieder wimpelen ende meer andere' naar Leiden.

Het garnizoen van Leiden houdt echter stand. De opstandelingen worden teruggejaagd en achtervolgd tot Beverwijk. Op het Heemskerker Geest binden enkelen opnieuw de strijd aan met de achtervolgers. Tevergeefs echter, 'soo dat veele ... in grooten ghetale aldaer doodt ghebleven zijn'. Het vonnis van Hertog Albrecht van Saksen, in deze jaren de nieuwe landheer, valt niet mee. De opstandelingen moeten op hun knieën en blootshoofds in Haarlem om vergiffenis komen vragen. De hertog houdt zich het recht voor gijzelaars te kiezen, deze maal vijftig. Alle privileges worden tijdelijk ingetrokken en een geldboete van 5000 gouden Andries Guldens wordt opgelegd.

Ook besluit de overheid echter de toestand in de verarmde gewesten op te nemen en in een uitgebreid verslag vast te leggen. De enquête van 1494 schetst een somber maar duidelijk beeld. Het herstel van de welvaart zal nog tientallen jaren vergen.

DE ZESTIENDE EEUW

Stagnatie

In 1477 omvat de Banne Westzaanden en Krommenie omstreeks 300 woningen. Vrijwel evenveel huizen telt men in 1494 (300), 1514 (310) en 1543 (305). Het aantal inwoners in 1514 schat men op 2150 (Van der Woude). Dit aantal is overigens niet gering vergeleken met andere plaatsen in het Noorderkwartier. Alleen de steden Alkmaar (4180 inwoners), Edam (2240 inwoners) en Monnikendam (2630 inwoners) zijn groter. De huizen staan voornamelijk in de oude hoofddorpen. De Lagedijk langs de Zaan is nog altijd nau-

welijks bebouwd. In 1543 telt men in West – Zaandam niet meer dan 10 huizen. De huizen die op de Dam en aan het begin van de Hogedijk staan hebben echter wel een hoge waarde. De huurwaarde van de grond belooft er 35 stuivers per morgen. Dat is bijna anderhalf maal zoveel als de waarde van 25 stuivers elders. Langs de Voorzaan hebben zich in de loop der jaren enkele kooplieden en schippers gevestigd. Zij verwerven hun inkomen niet meer op het lage land achter hun woningen maar op het

De laatste boerderij van Westzaan-noord, middel 270

water. In de kleine buurtschap Koog aan de Zaan staan 5 huizen, in Zandijk 16, in Wormerveer 17. Knollendam is een afgelegen buurtschap aan het noordelijk einde van de Zaan met slechts 3 huizen.

In Westzaan zelf ligt een twintig tot dertig kapitalen boerderijen met veel land. Evenals langs de open Voorzaan wordt dit land hoog getaxeerd met een huurwaarde van 35 stuivers per morgen. Vijftien duurdere woningen staan bijeen langs de Kerkbuurt. Hier wonen de notabelen van de Banne, de

pastoor van de St. – Joriskerk en de 'welgeborenen burens' die het recht hebben de Schepenen te kiezen. Het huis van Schout Claesz Baertsz overtreft in 1543 alle andere in de omgeving.

Het overgrote deel van de huizen is echter nog altijd van hout met een rieten dak. Slechts een enkeling is in staat, zich een duur stenen huis met een dak van leien of pannen te veroorloven. Bouwen in de Banne is duur. Voor iedere woning moet geheid worden. Hoe zwaarder het huis, hoe hoger de kosten.

Woningen zijn ook schaars. Ze zijn dicht bevolkt. Elk huis herbergt gemiddeld zes tot zeven bewoners. Grootouders, ouders, kinderen, personeel. Met elkaar delen zij de spaarzame en donkere vertrekken. De inrichting in veel woningen is uiterst eenvoudig. Soms ontbreekt zelfs de haardstede, de open haard. De meest eenvoudige woningen hebben alleen een luik in het dak dat open en dicht kan worden getrokken. Door de opening kan de rook van het haardvuur naar buiten trekken. Sinds de tijd van de vroegste ontginningen is voor de bewoners van deze huizen weinig veranderd.

De schaarste aan woningen duidt nog

eens aan dat de bestaansbronnen van de Banne gering zijn. De boerenbevolking in het Noorderkwartier is sterk verarmd, de Westzaanse binnenscheepvaart is ver teruggefallen. In 1514 meldt de Banne dat tweehonderd jongelieden 'om een huijre' werkzaam zijn op vracht- en haringschepen uit de Zuiderzeehavens. Voor hen is op een eigen Zaanse scheepvaart nog geen plaats. Een volledige generatie groeit op in schamele omstandigheden en met een geringe kans op aantrekkelijk werk.